

Moralisk oenighet utan metaetisk absolutism

Moralisk oenighet ställer till problem för uppfattningar om det moraliska tänkandets natur. Enligt den metaetiska absolutismen står moraliska begrepp såsom *moralisk riktighet*, *värde* eller *dygd* för samma egenskap oberoende av vem som använder begreppet i fråga. För absolutismen är problemet främst att förklara hur ett begrepp kan stå för samma egenskap hos olika moraliska bedömare trots att dessa tillämpar det på systematiskt olika företeelser, och trots att de ger fundamentalt olika motiveringar för sina olika tillämpningar. (Tänk till exempel på oenigheter mellan libertarianer och konsekventialister.) Detta problem undviks av den metaetiska relativismen, enligt vilken de moraliska begreppen står för olika egenskaper hos olika moraliska tänkare, och av icke-kognitivismen, enligt vilka begreppen inte alls står för några egenskaper. Dessa två uppfattningar har i stället problemet att förklara vari oenigheten består. Om olika tänkare har olika egenskaper i åtanke, talar de då inte bara förbi varandra? Och hur kan man förstå oenighet om parterna inte alls har någon bestämd egenskap i åtanke?

I den här texten tar jag mig an de senare frågorna, om hur moralisk oenighet ska förstås givet relativistiska eller icke-kognitivistiska utgångspunkter.¹ I det första avsnittet diskuterar jag några problem med den vanliga icke-kognitivistiska tanken att moralisk oenighet är oenighet i inställning snarare än oenighet i föreställning. I det andra presenterar jag ett sätt att förstå oenighet som har förutsättning att på ett systematiskt sätt undvika dessa problem.

1. OENIGHET I INSTÄLLNING

Anta att A tycker att det vore moraliskt bra om C utförde en viss handling, medan B tycker att det vore moraliskt dåligt. En intressant egenskap hos sådana oenigheter är att de oeniga parterna i typiska fall har oförenliga preferenser, önskingar eller inställningar rörande handlingen i fråga. Att anse att handlingen är moraliskt bra tycks normalt

¹Det inte finns utrymme att diskutera det här, men jag är själv skeptisk till absolutistiska förklaringar av oenighetsintuitioner (Björnsson 2012).

innebära att man föredrar att den utförs, åtminstone vad moraliska överväganden anbelangar; att anse att den är dålig tycks innebära att man på motsvarande sätt föredrar att den inte utförs. A skulle då föredra att C utför handlingen, medan B föredrar att C inte utför den. Tankar som dessa har fått speciellt icke-kognitivisterna att tänka sig något i stil med följande:

OENIGHET I INSTÄLLNING: A och B är oeniga om A föredrar att p och B föredrar att q, där p och q inte båda kan vara fallet.²

Om moralisk oenighet kan förstås på detta sätt så är den på uppenbart sätt analog med oenighet i faktafrågor, som på motsvarande sätt involverar föreställningar vars innehåll inte båda kan vara fallet. Förslaget skulle också generellt kunna hantera praktisk oenighet, dvs. oenighet om vad som ska göras, eller vilka inställningar man ska ha, också när denna inte utgör specifikt moralisk oenighet.

Även om förslaget är elegant så tycks det angivna villkoret varken vara nödvändigt eller tillräckligt för icke-faktuell oenighet. För det första är villkoret *för svagt*. Om A föredrar att C säljer sin lägenhet till A medan B föredrar att C säljer sin lägenhet till B så har A och B preferenser som inte samtidigt kan vara tillfredsställda, men det är inte uppenbart att de är *oeniga* om någonting. A och B skulle till exempel kunna vara överens om att det är moraliskt egalt vem C väljer att sälja till, och inte ha några invändningar om C väljer att sälja till den andra.

OENIGHET I INSTÄLLNING behöver alltså stärkas på något sätt. Man skulle kunna tänka sig att villkoret är för svagt just därför att det inte garanterar att A och B *skulle opponera sig mot den andras inställning*. Ett sätt att stärka villkoret skulle då vara att kräva att relevant opposition föreligger. Men vad är i sådana fall relevant opposition? Ett förslag vore att båda parterna måste tycka att den andra parten *har fel* i sin inställning. Men dels är det oklart hur detta ska förstås om den metaetiska absolutismen är felaktig, och dels är det inte alls klart att all oenighet förutsätter att man tycker att den andra parten har fel.³

Ett välbekant icke-kognitivistiskt alternativ är att i stället förstå oppositionen i termer av en högre ordnings inställningar. Den tanken fanns redan när C. L. Stevenson (1937, s. 27) först introducerade idén om OENIGHET I INSTÄLLNING som en kombination av villkoret i oenighet i inställning med kravet att parterna inte ska vara ”tillfreds med att

²Se Stevenson 1963, s. 2.

³Åtminstone vad gäller oenighet i smakfrågor och omtvistade fundamentala moraliska frågor eller moralisk oenighet mellan olika kulturer så är det vanligt att förneka att den ena parten i oenigheten måste ha fel. Se exempelvis Sarkissian et al. 2011; Wright et al. 2012.

låta den andras inställning vara oförändrad”.⁴ Stevensons krav kan ges en svag tolkning enligt vilken det räcker att parterna ogillar varandras inställningar, men den tolkningen verkar inte hantera problemet ovan. Även om A önskar att B inte föredrog att C skulle sälja lägenheten till B så behöver inte A därmed ha några invändningar mot att C säljer till B eller att B föredrar detta. Men då är det fortfarande oklart vad A och B skulle vara oeniga om. Samtidigt är det oklart hur villkoret kan stärkas och samtidigt fånga in alla fall av moralisk oenighet. Stevenson ger ofta exempel där parterna är engagerade i en moralisk dispyt och försöker ändra den andras inställning, och om A och B i fallet ovan argumenterade för att C ska sälja till just dem skulle det vara svårare att förneka att det råder oenighet. Problemet är att två personer mycket väl kan vara oeniga utan att för den skull ha något aktivt intresse av att förändra den andras uppfattning.⁵

Förutom att villkoret i OENIGHET I INSTÄLLNING är för svagt, så verkar det också *för starkt* för att fånga alla relevanta fall av moralisk oenighet. Ett generellt problem för alla försök att förklara moralisk oenighet i termer av preferenser eller önskningar uppstår om det är möjligt att anse att något exempelvis har positivt eller negativt moraliskt värde utan att man därmed har någon speciell positiv respektive negativ inställning till det. Anta att en legosoldat säger sig vara medveten om att mycket av det han gör är moraliskt dåligt men att han genom sin träning kommit att förhålla sig helt neutral till detta faktum, medan hans kollega förnekar att handlandet i fråga är moraliskt dåligt eftersom vanliga moraliska regler saknar tillämpning i krig. De tycks då vara oeniga om handlandets moraliska värde trots att de har samma (neutrala) inställning till det.

En del, så kallade ”motivationella internalister”, förnekar att det kan finnas fall av den här typen, där någon hyser moraliska åsikter utan att ha motsvarande positiva eller negativa inställningar. De skulle insistera på att om den förra legosoldaten verkligen tycker att handlandet är dåligt så måste han ha åtminstone viss negativ moralisk inställning till det, även om hans icke-moraliska preferenser kanske väger över. Men tanken att moralisk oenighet vilar på oförenliga inställningar tycks vara för starkt även om vi tänker oss att moraliska åsikter med nödvändighet är ackompanjerade av motsvarande inställningar. Problemet aktualiseras bland

⁴Väsentligen samma analys återfinns i Stevenson 1944. Se också Blackburn 1998, s. 14, 69; Tersman 2006.

⁵Liknande problem uppstår för Gibbards förslag att enighet och oenighet är relationer som vi i viss mån kan välja att se mellan våra och andras normativa tankar, snarare än oberoende existerande relationer (2003, kap. 14). Problemet här är att enighet och oenighet inte tycks vara beroende av sådana val från parternas sida (jfr kritiken från Ridge 2014, kap. 6).

annat av normativa omdömen eller värdeomdömen som är associerade med en *neutral* eller *indifferent* inställning hos bedömaren. Anta att A anser att det skulle ha positivt moraliskt värde om C skänkte pengar till Läkare utan gränser, medan B anser att en sådan handling vore moraliskt neutral – den skulle varken ha positivt eller negativt moraliskt värde. Även om det är rimligt att anta att A skulle föredra att C skänker pengarna, så är det lika rimligt att anta att B saknar moraliskt grundad preferens i frågan. B skulle inte ha något emot att C handlade i enlighet med A:s inställning i frågan. A:s och B:s inställningar vad gäller C:s handlande skulle alltså vara förenliga. Om det föreligger oförenliga inställningar här skulle det möjligen vara andra ordningens inställningar: kanske A är för att man har en positiv inställning till att C skänker pengarna medan B är för att man har en neutral inställning. Men vi har redan sett att det är svårt att specificera hur en sådan andra ordningens inställning behöver se ut: om det blott är fråga om en önskan eller preferens blir kravet för svagt; om det är fråga om aktivt intresse av att ändra den andras inställning blir det för starkt.⁶

I ljuset av detta bör vi vara skeptiska till försök att förstå moralisk oenighet i termer av inställningar som inte samtidigt kan realiseras. En del av de här problemen kan säkert undvikas med mer komplexa eller förfina idéer om vilken typ av konflikt i inställning som skulle kunna grunda moralisk oenighet. Men med sådan komplexitet kommer andra problem.

Ett problem är att skillnaden mellan oenighet i föreställning och oenighet i inställning blir allt större när vi överger den enkla idén att oenighet i inställning primärt är en fråga om inställningar som inte samtidigt kan vara tillfredsställda. Med en mer komplex analys av oenighet i inställning blir det oklart varför det som analysen fångar är en form av just *oenighet*. En analys som låter oss förstå oenighet på olika områden som specialfall av det generella fenomenet oenighet skulle ha större förklaringsvärde än en uppsättning analyser som skiljer sig från område till område.

Ett annat problem gäller kopplingen mellan analysen och våra vanliga tillskrivanden av oenighet. Idealiskt så ska en analys av oenighet göra det begripligt att vi uppfattar att vissa åsiktskillnader utgör oenighet medan andra inte gör det. Ju mer komplex en analys gör oenighetsrelationen, desto svårare kan det bli att förklara varför det är en relation som vi fäster särskild vikt vid och har ett begrepp för.

⁶Liknande problem uppstår för normativa omdömen som bara är kopplade till preferenser rörande det egna beteendet (se Gibbard 2003, kap. 14 och Ridge 2014, kap. 6).

2. DISKURSIV OENIGHET

I det följande ska jag indikera hur dessa svårigheter kan undvikas om vi förstår oenighet primärt i termer av *yttranden* som kommer i konflikt, snarare än direkt i termer av oförenliga inställningar eller åsikter. Jag börjar med att säga vad det är för yttranden att i relevant mening vara ”i konflikt” respektive ”i enlighet” med varandra:

KONFLIKT/ENLIGHET MELLAN YTTRANDEN: Två yttranden är *i konflikt* om och endast om acceptans av det ena yttrandet är rationellt oförenligt med acceptans av det andra. De är *i enlighet* om och endast om acceptans av det ena yttrandet rationellt förbinder en att acceptera det andra.

Det lätt att se hur följande yttranden i den här meningen kan vara i konflikt respektive enlighet:

- (1) A: ”Choklad innehåller koffein.”
- (2) B: ”Choklad innehåller inte koffein.”
- (3) C: ”Innehåller choklad koffein?” D: ”Nej.”

Att acceptera (1) inbegriper att tro att choklad innehåller koffein; att acceptera (2) inbegriper att tro att choklad inte innehåller koffein. Eftersom dessa föreställningar är rationellt oförenliga så är yttrandena i konflikt. På motsvarande sätt är D:s svar i (3) och B:s påstående i (2) i enlighet med varandra: man kan inte rationellt acceptera det ena utan att acceptera det andra.

Yttrandena (1) och (2) är paradigmatiska fall av objektiva faktapåståenden, men konflikt kan råda också mellan imperativ, eller mellan påståenden som tycks uttrycka subjektiva eller relativa omdömen, som exempelvis vissa påståenden i smakfrågor. Börja med imperativ, här riktade till samma adressat vid samma tidpunkt:

- (4) A: ”Stanna!”
- (5) B: ”Fortsätt gå!”

För adressaten att acceptera (4) inbegriper att forma avsikten att stanna, medan att acceptera (5) inbegriper att forma avsikten att fortsätta gå. Då dessa avsikter inte är rationellt förenliga så är yttrandena i konflikt.

Yttrandekonflikter mellan smakpåståenden kan vara lika klara, trots att smakomdömen i någon mening är subjektiva och trots att det ofta är mycket oklart om de inbegriper någon oenighet i intresse:

- (6) A: ”Rå fisk är gott.”
- (7) B: ”Rå fisk är äckligt.”

Att acceptera (6) – att tro eller tycka att rå fisk är gott – inbegriper att

fövänta sig man skulle få en njutbar smakupplevelse om man själv smakade rå fisk under normala omständigheter; om man inte förväntar sig en sådan upplevelse så accepterar man inte (6). Att acceptera (7) inbegriper på motsvarande sätt att förvänta att rå fisk skulle ge upphov till motbudande smakupplevelser. Eftersom förväntningarna som konstituerar acceptans av (6) och (7) är rationellt oförenliga så är yttrandena i konflikt.

Yttrandekonflikterna ovan förstås naturligt som uttryck för *oenighet* mellan A och B: oenighet om huruvida choklad innehåller koffein, huruvida adressaten ska stanna eller fortsätta gå, och huruvida rå fisk är gott eller äckligt. I linje med detta föreslår jag följande:

DISKURSVIVISM OM (O)ENIGHET: Två personer är oeniga (eniga) om och endast om de är i mentala tillstånd i kraft av vilka de uppriktigt skulle kunna göra yttrandena som är i konflikt (enlighet).⁷

Yttrandet (6) är exempelvis uppriktigt i den mån det uttrycker A:s omdöme att rå fisk är gott; yttrandet (7) är uppriktigt i den mån det uttrycker B:s omdöme att rå fisk är äckligt. Eftersom yttrandena är i konflikt så är A och B oeniga (förutsatt att de huser de omdömen de uttrycker).

Diskursivismen erbjuder en generell förståelse av oenighet, snarare än ett försök att reparera tidigare analyser av specifikt moralisk eller normativ oenighet. Den begripliggör också varför uppfattningar om enighet och oenighet spelar en central roll i språkförståelse och social kognition, eftersom oenighet förstås som en viss sorts potential för yttrandekonflikt eller yttrandenlighet. Samtidigt ger den oss verktyg att hantera de problem som presenterades i föregående avsnitt. Till att börja med så kräver inte diskursivismen att de oeniga parterna har oförenliga preferenser. Ta fall där A anser att något har positivt värde medan B anser att det är värdeneutralt. A:s och B:s respektive omdömen är uppriktighetsbetingelser för:

(8) A: ”X har positivt moraliskt värde.”

(9) B: ”X är moraliskt värdeneutralt.”

Det är oklart huruvida A:s och B:s preferenser är i konflikt. Men det är

⁷Notera att oenigheter inte behöver vara uttryckta. Du kan veta att du och jag är oeniga på någon punkt utan att du gett uttryck för oenigheten, och vi kan meningsfullt fråga oss om vi är oeniga i ett ämne där vi ännu inte uttryckt några synpunkter.

Jag försvarar en variant av diskursivismen i mer detalj i Björnsson 2015. Ridge 2014, kap. 6 föreslår att oenighet ska förstås i termer av följande av uppriktiga råd snarare än acceptans av yttrandena, men det är oklart hur den relevanta sortens råd ska specificeras, och oklart hur detta tillämpas på oenighet i smakfrågor.

lätt att se att deras *yttranden* är det, oavsett om vi analyserar yttrandenas acceptansvillkor på icke-kognitivistiskt eller relativistiskt manér. En icke-kognitivistisk analys skulle kunna se ut så här:

ICKE-KOGNITIVISM: Att acceptera yttrandet ”X har positivt (negativt) moraliskt värde” är att ha en *positiv* (negativ) moralisk inställning till X. Att acceptera yttrandet ”X är moraliskt värdeneutralt” är att vara moraliskt *indifferent* till X.⁸

Oavsett hur en sådan analys bäst utvecklas i detalj verkar det rimligt att en positiv moralisk inställning till X är rationellt oförenlig med moralisk indifferens gentemot X. Givet diskursivismen kan en icke-kognitivist alltså säga att A och B oeniga. De är i tillstånd sådana att de uppriktigt skulle kunna göra varsitt yttrande – de i (8) respektive (9) – sådana att dessa yttranden inte båda rationellt kan accepteras.

En relativistisk analys skulle i stället kunna se ut som följer:

ACCEPTANS-RELATIVISM: För någon som omfattar det moraliska idealet M består acceptans av yttrandet ”X har positivt moraliskt värde” i uppfattningen att *X bidrar till M*, medan acceptans av yttrandet ”X är moraliskt värdeneutralt” består i uppfattningen att *X varken bidrar till eller motverkar M*.

Om en analys av det här slaget vore riktig så är det klart att acceptans av (8) är rationellt oförenligt med acceptans av (9). Oberoende av vad ens moraliska ideal är så kan man inte rationellt tro både att X bidrar till idealet och att X varken bidrar till eller motverkar det.

Oavsett om en icke-kognitivistisk eller relativistisk analys av moraliska yttranden och moraliska omdömen skulle vara riktig, så erbjuder diskursivismen alltså en förklaring till att A och B är oeniga. Den diskursivistiska förklaringen av moralisk oenighet förutsätter inte att moraliska omdömen inbegriper konflikt i första ordningens inställningar i linje med OENIGHET I INSTÄLLNING. Den förutsätter inte heller att var och en av parterna anser att den andra parten har fel eller önskar att den andra parten skulle ha en annan inställning, eller att de på något sätt är intresserade av att debattera frågan.

Det som förutsätts är däremot att acceptansvillkoren för moraliska yttranden inte varierar med vem som gör yttrandet. Anta till exempel att följande talar-relativistiska alternativ till ACCEPTANS-RELATIVISM vore riktigt:

⁸Se exempelvis Dreier 2009. För diskussion av problemet att bestämma vad som gör någonting till en moralisk inställning, se Björnsson och McPherson 2014.

TALAR-RELATIVISM: Att acceptera yttrandet ”X har positivt moraliskt värde”, gjort av en talare som omfattar det moraliska idealet *M*, är att tro att *X bidrar till M*; att acceptera yttrandet ”X är moraliskt värdeneutralt” gjort av samma talare är att tro att *X varken bidrar till eller motverkar M*.

Om A och B omfattade olika moraliska ideal skulle man därmed rationellt kunna acceptera både (8) och (9): allt som krävs är att man tror att X bidrar till A:s moraliska ideal men varken bidrar till eller motverkar B:s.

Det är tydligt att acceptansvillkoren för moraliska yttranden inte är talarrelativa på detta sätt. Dessutom är det begripligt, också från icke-absolutistiska utgångspunkter, varför acceptansvillkoren inte är talarrelativa. Vad som räknas som acceptans av ett yttrande har rimligen att göra med yttrandetypens normala kommunikativa funktion, det vill säga den effekt hos adressater som talare oftast eftersträvar med yttranden av typen och som både talares och åhörars kommunikativa dispositioner är anpassade till. Vidare är moralisk diskurs, som många sagt, praktisk: vi tenderar att ägna oss åt den därför att moraliska samtal på ett direkt sätt påverkar omdömen som i normala fall vägleder våra handlingar och emotionella reaktioner. Man kan då förvänta sig att den normala kommunikativa funktionen hos moraliska utsagor är att få åhörarna att tänka tankar som åtminstone normalt har den vägledande funktionen. Sådana tankar anges i ICKE-KOGNITIVISM och ACCEPTANS-RELATIVISM,⁹ men inte i TALAR-RELATIVISM.⁹ Diskursivismen erbjuder därför en förståelse av moralisk oenighet som kombinerar en generell analys av oenighet motiverad på oberoende grunder och en generell förståelse av den moraliska diskursens praktiska funktion.¹⁰

LITTERATUR

- Björnsson, Gunnar. 2012. ”Do ‘Objectivist’ Features of Moral Discourse and Thinking Support Moral Objectivism?”. *The Journal of Ethics* 16, nr 4, s. 367–93.
- Björnsson, Gunnar. 2015. ”Disagreement, Correctness, and the Evidence for Metaethical Absolutism”. I *Oxford Studies in Metaethics*, Vol. 10, red. Russ Shafer-Landau, kap. 7. Oxford: Oxford University Press.

⁹För acceptansrelativism av nämnt snitt får man tänka sig att den kommunikativa funktionen åtminstone ibland uppfylls genom att åhörarens moraliska ideal påverkas av den moraliska diskursen, ungefär som icke-kognitivisterna tänkt sig för moraliska attityder.

¹⁰Tack till Lars Lindblom och Kalle Grill för värdefulla kommentarer på ett utkast till den här artikeln.

- Björnsson, Gunnar och Tristram McPherson. 2014. "Moral Attitudes for Non-Cognitivists: Solving the Specification Problem". *Mind* 123, nr 489, s. 1–38.
- Blackburn, Simon. 1998. *Ruling Passions*. Oxford: Oxford University Press.
- Dreier, James. 2009. "Relativism (and Expressivism) and the Problem of Disagreement". *Philosophical Perspectives* 23, nr 1, s. 79–110.
- Gibbard, Allan. 2003. *Thinking How to Live*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ridge, Michael. 2014. *Impassioned Belief*. Oxford: Oxford University Press.
- Sarkissian, Hagop, John Park, David Tien, Jennifer Wright, och Joshua Knobe. 2011. "Folk Moral Relativism". *Mind and Language* 26, nr 4, s. 482–505.
- Stevenson, Charles L. 1937. "The Emotive Meaning of Ethical Terms". *Mind* 46, nr 181, s. 14–31.
- Stevenson, Charles L. 1944. *Ethics and Language*. New Haven: Yale University Press.
- Stevenson, Charles L. 1963. *Facts and Values: Studies in Ethical Analysis*. New Haven: Yale University Press.
- Tersman, Folke. 2006. *Moral Disagreement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright, Jennifer C., Piper T. Grandjean, och Cullen B. McWhite. 2012. "The Meta-Ethical Grounding of Our Moral Beliefs: Evidence for Meta-Ethical Pluralism". *Philosophical Psychology* 26, nr 3, s. 336–61.